

Miroslav Pahor

MARIBOR — MESTO POMORŠČAKOV

Imamo vso pravico reči, da smo v povojni dobi naredili na proučevanju in poznavanju naše zgodovine več kot je bilo storjenega ves prejšnji čas. V proučevanje smo vnesli nove aspekte, prišli do novih dognanj, dobili smo nove poglede na zgodovinska dogajanja. Seveda nismo dosegli vsega. In prav je tako, saj bi drugače naši znanjci ne imeli kaj početi. Torej novi aspekti in novi pogledi. Na en tak aspekt iz zgodovine Maribora, ki ga še nihče obravnaval, bi rad opozoril naše zgodovinarje, tj. na delež južnoštajerske prestolnice v kadrovski zgodovini vojnega in trgovskega pomorstva.

Ljubljana, Maribor, Celovec, Graz, Celje, Beljak, Kranj, Škofja Loka, Brežice, to so mesta, ki so dala v pomorstvo veliko število ljudi. Zaradi svoje lege ob magistralnih cestah so še toliko bolj zanimiva, kakor si trenutno lahko mislimo. Med njimi je morda Maribor zaradi ne prevelikega števila prebivalcev, zaradi prometa in kasneje zaradi razvijajoče se industrije, najzanimivejši. Vendar začetkov njegovega kadrovskega udejstvovanja v mornariških vrstah ne pogojuje niti eden od omenjenih faktorjev, ampak mariborska policija, ki se je hotela rešiti mladostnih prestopnikov, pri čemer so jo neredko podprli tudi starši prizadetih: Tako je, da pridemo naravnost v problem, mariborska policija do leta 1825 poslala v mornarico vsaj 15 mladincev, ki so jih furmani v spremstvu žandarja prepeljali v Trst. Sedem takšnih mladincev se pojavi že naslednje leto. Med njimi je bil tudi kasnejši nadporočnik mornariškega topništva Tomaž Vračko.¹ Leta 1828 so žandarji pripeljali do Trsta še 5 prestopnikov.² Prvi znani mariborski kader v avstrijski vojni mornarici je bil torej sestavljen iz 27 mladinskih prestopnikov, med katerimi se je le eden razvil v podoficirja in nato v oficirja. Vse omenjene je mornarica »prepričala«, da so se »prostovoljno«³ prijavili za 16 let službovanja.

Omeniti je treba, da se ti fantje v mornarici niso slabo obnesli. Bodi na ladjah kot pravi mornarji, ali v trdnjavah kot pomorska pehota in artilerija, so odlično opravljali svojo dolžnost. Za svojo službo so prejeli za tiste čase precej visoko plačo. Kar pa je zelo važno, po nekaj letih so se vračali v Maribor na krajše dopuste in tam so prepričali tudi prve resnične prostovoljce, da so se podali na morje. Tako je do leta 1840 prišlo v mornariške vrste vsaj 32 mariborskih prostovoljcev. Med njimi je bil tudi kasnejši zaupni vratar mornarice Ivan Mulec,³ ki je bil artilerijski podoficir. To je do leta 1840 vse, seveda vsaj po znanih virih. Zanimivo pa je, da je že v prvih desetletjih več prostovoljcev kot prestopnikov. Nimamo virov o ljudeh, ki so morebiti služili v trgovski mornarici, najbrž pa ni bilo brez njih.

Najmanj mornariškega kadra je dal Maribor v letih med 1841 in 1848, ko se predvsem gorenjsko-koroški del celinske Slovenije zelo lepo uveljavlja

¹ Prim. obširnejši spis avtorja pod naslovom »Slovenski cestni križ kot faktor rekrutiranja pomorskega kadra v naših deželah«. Sestavek je v Pomorskem muzeju. Pripravljen je za tisk. Glede Vračka: Vojni arhiv na Dunaju — Marinearchiv — Personalakten Qualificationsliste (skr. Qua. liste) 255/6320. Vsi originalni viri, ki jih navajam v tem spisu glede avstrijske vojne mornarice so v Vojnem arhivu na Dunaju. Navajam jih skrajšano. Na koncu prim. seznam kratic.

² Prav tam, str. 10.

³ GbbI O. u. B. 14/2330.

s svojim kadrom. V tem času je prišlo iz Maribora v vrste vojne mornarice le pet ljudi. Tri je poslala policija. Med njimi je bil leta 1821 rojeni Anton Dworschek,⁴ ki je moral leta 1841 podpisati »prostovoljno« izjavo o 16-letnem službovanju. Začel je v izkrcevalni pehoti kot navaden vojak, tri leta kasneje je napredoval v podoficirja, leta 1857 v nadporočnika, nakar se je preusmeril v intendanturo in je leta 1874 dosegel položaj mornariškega komisarja tj. rang majorja. Kmalu za njim je prišel pravi prostovoljec Janez Kramberger,⁵ ki je leta 1847 napredoval v podoficirja izkrcevalne pehote. Leta 1849 je bil ranjen pred Benetkami, nato so ga brez uspeha zdravili do leta 1851, ko je bil premeščen v kopne službe mornarice. Zadnji Mariborčan, ki je v tem času stopil definitivno v mornarico je bil Wilhelm Tegetthoff. Med mornariške kadete je stopil leta 1845 po najuspešnejšem šolanju v zgodovini avstrijskega pomorstva.⁶ Kakor vemo je zelo hitro napredoval. Po sedmih letih službe je bil poročnik bojne ladje, po šestnajstih kapetan bojne ladje, po devetnajstih kontra- in po enainvajsetih viceadmiral. Ta čin je dobil po zmagi v bitki pri Visu leta 1866. Umril je leta 1871 star komaj 44 let.

Kakor je to prvo obdobje prineslo maloštevilni resnično prostovoljni kader, tako je drugo administrativno obdobje, ki ga imenujemo po danskem viceadmiralu von Dahlerupu, predstavljalo tudi v Mariboru, kakor po vsej Sloveniji, pravo odkritje pomorskega kadra. Predvsem so tu štirje pomorski oficirji, ki so se šolali v tako imenovani Pomorski šolski četi v Trstu, ki je nadomestila beneško pomorsko akademijo. Prvi je bil Franc La Motte, ki je šolanje končal leta 1854, leta 1866 pa dosegel čin poročnika bojne ladje, kasneje pa se je usmeril v pomorsko izkrcevalno pehoto.⁷ Drugi je bil Andrej Ziller, ki je šolanje končal leta 1859. Leta 1873 je bil povišan v poročnika bojne ladje, kmalu nato (1874) je umrl.⁸ Ostala dva sta končala šolanje leta 1861 oz. 1862. Dalje od stopnje kadeta njunima karierama ne moremo slediti.⁹ Sledijo štirje infanteristi, ki so se kasneje razvili v podoficirje in oficirje izkrcevalne pehote. Prvi je bil Ferdinand Wenedikter, ki je prišel leta 1849 nekaj dni pred Lovrencem Ramutho. Med blokado Benetk sta oba napredovala v podoficirja. Leta 1866 sta dobila poslednje čine. Ramutha je postal nadporočnik, Wenedikter pa kapetan I. reda mornariške pehote. Čez tri leta jima je sledil infanterist Leopold Schmidl, ki je leta 1859 napredoval v podporočnika iste stroke.¹⁰ Četrti je že imenovani La Motte. Med oficirje prištevamo še dva zdravnika in sicer dr. Leopolda Forsterja, ki je bil rojen leta 1822 v Lovrencu na Pohorju, v mornarico pa je odšel iz Maribora. Drugi je dr. Jurij Heilensperger, o katerem nimamo podrobnejših podatkov.¹¹ Naj omenim, da je dr. Forster leta 1859 dosegel čin zdravnika bojne ladje, kar odgovarja činu polkovnika. Sem spada tudi Henrik Nagy, ki je začel kariero kot dnevni uradnik, leta 1866 pa napredoval v upravnega oficiala I. reda. Služil je do leta 1890.¹² V Dahlerupovi administraciji imamo torej že 10 mariborskih mornariških oficirjev in uradnikov. K tem pa moramo prišteti še Jožefa Prücknerja, ki je začel kariero kot nižji mojster arsenala tj. v rangu strojnega podoficirja. Leta 1866 se je kot

⁴ Kommandierte Gbbl. I A — F.

⁴ Kommandierte Gbbl. I A — F.

⁵ Mgbbl. M/C f. 42/153.

⁵ Mgbbl. M/C f. 42/123.

⁶ Qua. liste 233/5731b, Isolierten 1/70 in drugi viri.

⁷ Qua. liste 120/2944.

⁸ Qua. liste 260/6451.

⁹ Kadet Friderik Oton Scholley (Gb. Of. IV/33) in kadet Ivan Emil Kubin (Qua. liste 116/2857).

¹⁰ Za Wenedikterja prim. Qua. liste 248/6128, za Ramutho Gbbl. Kr. Mar. 715, za Schmidla pa Kommandierte Gbbl. 4 S — Z.

¹¹ Za dr. Forsterja Gbbl. O. u. B. 16/2719, za dr. Heilenspergera C. L. 1854.

¹² Isolierten IV/533.

tak zaposlil v puljskem arsenalu, leta 1898 pa je bil upokojen kot višji inženir strojnega pogona, kar pomeni, da je med službovanjem študiral in postal odličen strojni inženir.¹³

Anali avstrijske vojne mornarice beležijo v tem času 16 mariborskih podoficirjev. Razvrščeni so takole: 6 je bilo podoficirjev izkrcevalne pehote, 5 podoficirjev palube, 3 so pripadali mornariški artileriji in dva strokam arsenala.¹⁴ K vsem tem moramo prišteti še kakih pet uradnikov trgovske mornarice v Trstu, katerih imena in dejavnost bo treba še ugotoviti.

Potemtakem imamo za čas Dahlerupove administracije (1849—1868) 28 pomorskih oficirjev, podoficirjev in uradnikov iz naše severne prestolnice. To na prvi pogled ni mnogo. Ali treba je reči, da so bila v tem času napredovanja še precej redka, čeprav so bili slovenski pripadniki mornarice v tem že na boljšem kot npr. hrvaški, italijanski in madžarski. Na vsakega slovenskega oficirja, podoficirja in uradnika je v tej dobi prišlo po 6 slovenskih mornarjev prostovoljcev. V veliki meri je mogoče temu slediti tudi po pokrajinah in mestih. Za Maribor pa to dejstvo prav lahko vzamemo kot pravilo. Tako dobimo — poleg omenjenih — še okoli 170 mornarjev, kar pomeni okoli 200 pomorščakov v 19 letih, ali povprečno več kot 10 na leto. To pa je že precej. Število pa je bilo gotovo še precej večje.

Od leta 1866 do 1871 je bil na čelu mornarice Wilhelm Tegetthoff, deloma kot poveljnik, deloma kot cesarjev svetovalec za mornariške zadeve in potrebe. Leta 1868 je dal reformirati mornariško administracijo s tem, da je bila deloma izpopolnjena, deloma pa poenostavljena. Tako reformirana administracija je bila v veljavi do leta 1882. Pravilo Tegetthoffove personalne administracije je bilo: maksimalno izkoristiti star oficirski, predvsem pa uradniški kader. Zato je v njegovi dobi zelo malo namestitev novih uradnikov, z izjemo intendantskih strokovnjakov. Tudi šolanje oficirjev je v tedanji dobi doživljalo precejšnjo spremembo, ki je v osnovi pomenila vsebinsko poglobitev, ker je postajalo vedno bolj zahtevno in je vedno bolj natančno in ažurno spremljalo vse novosti v gradnji ladij, v strategiji in taktiki, v navtičnih znanostih, skratka v vseh vojnopomorskih disciplinah. Zato se ne čudimo, če je v tej dobi prišlo s slovenskega ozemlja razmeroma manj oficirjev kot v prejšnji administraciji. Vsebinsko obogatitev najdemo pri nas v *odlično šolanih oficirjih*, ki so razmeroma lahko napredovali, ker so imeli s šole dobro podlago. Med 44 bodočimi oficirji, ki so prišli tedaj iz slovenskega cestnega križa, so bili trije Mariborčani. Prvi se je na akademijo na Reki vpisal Hannibal Bouvier¹⁵ leta 1868. Drugi je bil Jožef Henkl,¹⁶ ki se je vpisal leta 1870 in tretji Herman Vielhaber,¹⁷ ki se je vpisal leta 1875. Prvi je dosegel čin kapetana bojne ladje, drugi čin kapetana korvete in tretji čin poročnika bojne ladje. Četrti oficir je bil dr. Bertold Jüttner,¹⁸ ki je bil sprejet leta 1874 kot zdravnik korvete (major), a je že leto dni kasneje umrl. Leta 1872 je bil sprejet mariborski dijak, sicer rojen v Račah, Anton Enoch.¹⁹ Nastopil je kot intendantski pripravnik. Leta

¹³ Qua. liste 183/4465.

¹⁴ Izkrcevalna pehota: Jožef Thalen (C. L. 1849—1858 f. 21), Franc Majer (isti vir f. 22), Ivan Klep (isti vir f. 17), Karl Deutscher (isti vir), Avgust Wenedikter (isti vir f. 9) in Ivan Julij Kubin (isti vir f. 28); podoficirji palube: Vinko Grampuž ali Trampuž (C. L. f. 27), Karl Baatz (isti vir f. 35), Mihael Leking (isti vir), Rupert Robič (isti vir f. 33) in Jožef Martini (isti vir); artilerijski podoficirji: Ivan Klep st. (isti vir fasc. 17), Ivan Schloss (isti vir f. 22) in Ivan Oswald (isti vir); arsenal: Nižji strojni mojster (položaj vodnika) Franc Huth (Qua. liste 90/2237) in delavec 2. reda (položaj podnarednika) Vinko Lesjak (Seearsenals Gbbl. 1/109).

¹⁵ Qua. liste 21/522.

¹⁶ Qua. liste 80/1979.

¹⁷ Qua. liste 243/6007.

¹⁸ Gbbl. O. u. B. 3/475.

¹⁸ Gbbl. O. u. B. 3/475.

¹⁹ Qua. liste 47/1160.

1899 je bil že na stopnji mornariškega komisarja. Sledi še inženir Alojzij Feyer,²⁰ ki je službo nastopil leta 1868 in po štirih letih dosegel naziv ladje-delskega inženirja 3. reda. V arsenalu je ostal vsaj do leta 1882.

Malo je tudi mariborskih podoficirjev. Toda tudi med tem kadrom opazimo vsebinsko poglobitev. Mariborčani so prvi opustili službe v pomorski izkrcevalni pehoti in se bolj usmerjali v prave pomorske stroke. Tako imamo med 16 podoficirji te administracije 6 podoficirjev palube, 3 strojnike, 2 krmarja in 5 artileristov.²¹ Vsi so se povzpeli od navadnih mornarjev in mornariških vajencev. Krmar Lovrenc Hansl se je leta 1890 preselil v arsenal, kjer je 21 let kasneje dosegel naziv višjega mojstra.

Administracija Tegetthoffa je sprejela torej vsega 22 mariborskih mornariških starešin. To je za admirala, ki je zelo rad sprejemal štajerce, malo. Toda letno povprečje nikakor ne pade, ampak se celo nekoliko dvigne že samo na osnovi vojne mornarice. Če namreč vzamemo isto osnovo napredovanj, ki smo jo opazili v prejšnji administraciji, in je še vedno realna, tj. po 6 mornarjev na enega starešino, pridemo do števila 154 pomorščakov ali do letnega povprečja 11,4 kar je nekoliko bolje kot v Dahlerupovi dobi. Če k mornariškim starešinam dodamo še tri kapitane dolge plovbe tj. Aleksandra Weigla, Ivana Kozpela in Henrika Kramarja, ki so se šolali v Trstu, se poprečje dvigne na 11,6. Čeprav je zelo verjetno, da bomo v še neraziskanih virih našli še več Mariborčanov, končno število pomorščakov te dobe, kakor tudi letno povprečje, nista bistveno važni. Važno je predvsem dejstvo, da se naši ljudje vedno bolj oprijemljejo pravih pomorskih strok in da opuščajo izrazito vojnopomorske, ki so po bitki pri Visu precej zastarele. To se na primeru Mariborá, kljub majhnemu številu, precej dobro vidi.

Gotovo pomeni Tegetthoffova administracija za personalno izobraževanje oficirjev in podoficirjev avstrijske vojne mornarice korak naprej. Tega pa ne moremo trditi za tehnično in številčno stanje avstrijskih plovil v odnosu do italijanskih. V enajstih letih po Tegetthoffovi smrti se je poražena italijanska mornarica okrepila po številu ladij in po tehnični opremljenosti. Tako po številu plovil kakor po številčnem stanju kadra je italijanska mornarica vsaj trikrat prerasla avstrijsko. Zato je Celovčan Maksimilijan Daublebski, ko je leta 1883 nastopil kot komandant mornarice, sprejel določene ukrepe, da bi preprečil italijanskemu imperializmu morenitne akcije proti Istri in Dalmaciji. Uspelo mu je povečati in modernizirati floto, povečati zmogljivost arsenalov, modernizirati in razširiti pristanišča in dopolniti utrjene mornariške postojanke. Zato pa je bilo potrebno več kadra, strokovno bolj razvejanega oz. specializiranega v posamezne nove vojnopomorske panoge kakor so bile na primer torpedistika, telegrafija in druge. Da bi to dosegel, je moral med drugim preurediti tudi personalno administracijo, ki je dobila nove, izpopolnjene personalne liste. Obdobje od leta 1883 do von Spaunove reforme leta 1903 je znano kot obdobje administracije Daublebskega, in je za slovenske razmere med najvažnejšimi. Daublebski se je namreč v svoji politiki naslanjal v glavnem na kader, ki

²⁰ Gbbl. Kr. Mar. 1501.

²¹ Podoficirji palube: Mihael Bogdan Dobečar (Mgbbbl. 25 m 565 — 10), Ignac Rajmond Jurgec isti vir 48 m 320), Gustav Fromm (Mgbbbl. 220 m 220 — 224), Franc Pernek (EPI 5 P2), Janez Kuzman (Mgbbbl. 221 m 177) in Močan Maksimilijan isti vir 247/36). Štirje so prišli v mornarico v starosti pod 17 let kot mladeniči palube, kar pomeni mornariški vajenci. Podoficir stroja: Jurij Keutsch (Mgbbbl. 215 m 8), Remm Avgust (K. L. vsch. f. 31/2491) in Ivan Erhart (isti vir 211 m 53). Vsi so prišli kot vajenci v starosti pod 17 let. Podoficirji krmila: Bogdan Janez Schnoppel (isti vir 90 M 171—228) in Hansl Lovrenc (Gbbl. Kr. Mar. 2869); podoficirji ladijske artilerije: Bernard Enzmann (Mgbbbl. 29 m 1716), Anton Neudecker, sicer rojen v Grazu (isti vir 68 m 171 — 76), Franc Fras (isti vir 33 m 681), Franc Neudecker, brat Antona (isti vir 68 m 172 — 68) in Anton Kadrnka (isti vir 214 m 279).

je izhajal iz naših dežel. Le-ta mu je na Dunaju priboril marsikateri uspeh, ki se je zdel trenutno brez velikega pomena, a se je v prvi svetovni vojni lepo obrestoval.

A tu je treba reči, da je začel tudi Maribor v tem času dajati odličen oficirski kader. V letih administracije Daublebskega je odšlo v vojnopomorsko akademijo na Reki 9 Mariborčanov. Trije so odnehali pred koncem šolanja v glavnem zaradi bolezni.²² Med ostalimi pa srečamo dva kasnejša kontraadmirala tj. Konstantina Radeya²³ in Pavla Pachnerja.²⁴ Prvi je napredoval leta 1916, drugega pa je avstrijska vlada s tem činom odlikovala leta 1919 skupaj z Benešem Milenkovičem iz Konjic. Sledijo trije bodoči kapetani, korvete. To so Anton Bastendorf, Artur Jettmar in njegov brat Eberhard Henrik. Končno je tu še Anton Delago, ki je odšel v rezervo na stopnji kadeta po težki infekcijski bolezni, srečamo ga pa — precej kasneje — v trgovski mornarici. Iz mariborske gimnazije sta odšla v mornarico dva aspiranta. Leta 1891 srečamo Antona Šprajca, pet let za njim pa Kurta Reiserja. Oba sta dosegla čin poročnika bojne ladje. V istem času je bilo sprejetih šest uradnikov intendanture prav tako iz Maribora. Med njimi sta bila kasnejša višja mornariška komisarja (rang polkovnika) Otmar Jožef von Franz²⁵ in Franc Zorko.²⁶ Dva, tj. Adolf Johan Jobst in Franc von Ritter sta napredovala do stopnje mornariškega komisarja 1. reda, kar odgovarja rangu podpolkovnika oz. kapetana fregate.²⁷ Peti tj. Jožef Minařík je med prvo svetovno vojno napredoval do stopnje mornariškega komisarja 2. reda (rang majorja).²⁸ Zadnji je bil komisarski pripravnik Rihard Stieger, ki pa je bil po enem letu odpuščen kot invalid.²⁹ Leta 1900 se je v mornarico vrnil že imenovani Karl Baaz, to pot kot vojni pisar. V istem položaju mu je leto dni kasneje sledil Jožef Vrečko, ki pa je napredoval od navadnega delavca preko podoficirskih položajev v arsenalu.³⁰ Opazen je razkorak med intendantskimi oz. komisarskimi uradniki. Takemu stanju pa lahko sledimo po vsej Sloveniji.

Jasno je, da so bili potrebni tudi dušebrižni in strokovni oficirji in uradniki. Iz Maribora jih je v tem času prišlo pet. Tu je v prvi vrsti zdravnik, dr. Karl Flick, sicer rojen v Lipnici, pristojen pa v Maribor, ki se je prijavil leta 1887. Leta 1910 je bil upokojen kot zdravnik bojne ladje.³¹ Sledi mornariški župnik dr. lur. Anton Pinter, ki se je prijavil leta 1902 in služil do konca prve svetovne vojne.³² Leta 1896 je stopil v službo vojnega arsenala v Pulju inženir Karl Franc Pusswald, ki je leta 1899 napredoval v ladjedelskega inženirja 3. reda.³³ Leta 1891 je prišel v mornarico Peter Eyer mann. Prijavil se je kot mornar z 12-letno službo, vendar je že leta 1895 napredoval med strojne risarje.³⁴ Ivan Demmel je imel podobno kariero. Leta 1884 je prišel v mornarico kot mladenič stroja. Dve leti kasneje je bil že strojni tehnik. Do leta 1891 je napredoval po podoficirski liniji. Teda j pa je postal

²² Grundbuch der Marineakademie in Fiume. Gre za Leona Dolkovskega (1868), Vladimira Ožbolta (1882) in Roberta von Gariboldija (1893).

²³ Qua. liste 185/4524.

²⁴ Bayer von Bayersburg: Unter die K. u. K. Kriegsflagge. Dunaj 1959, str. 48 in Marine-Almanach 1918, str. 518. Originalnih dokumentov o Pachnerju, razen prevedbe v čin kontraadmirala, nisem našel. O njem je znano, da je med obema vojnama plul kot kapitan dolge plovbe za različne družbe po svetu, med drugimi tudi za Lloyd.

²⁵ Gbbl. Kr. Mar. 1362.

²⁶ Qua. liste 223/5394.

²⁷ Qua. liste 193/4711 in Gbbl. Kr. Mar. 1338.

²⁸ Gbbl. Kr. Mar. 1346.

²⁹ Qua. liste 228/5539.

³⁰ EBP 2/1/51 in K. L. vsch. 2. ser. 41/3320.

³¹ Gbbl. Kr. Mar. 994.

³² Isti vir št. 1898.

³³ Isti vir št. 1707.

³⁴ Qua. liste 48/1198.

vodja strojnega pogona (tedaj rang strokovnega kapetana).³⁵ Vsega imamo torej 21 novih navtičnih in strokovnih oficirjev in uradnikov. Za mesto kot je bil tedaj Maribor precej veliko število.

Malodane revolucionarna preobrazba se je v dobi Daublebskega izvršila v slovenskem podoficirskem kadru. Medtem ko smo imeli v prvih obdobjih največ podoficirskega kadra v mornariški izkrcevalni pehoti, v tretjem obdobju pa v palubni stroki, ki je nekako logično nadaljevanje pehote v mornarici, imamo v tej dobi največ strojnega kadra. To velja za vso Slovenijo z izjemo sedanje Slovenske Istre. Posebej pa to velja za večja mesta, kjer se je razvijala industrija. V Mariboru je to še posebej razvidno. Medtem ko so od tu prišli ves čas Daublebskega 18.³⁶ Če prištejemo še 8 podoficirjev artilerije, ki so se morali specializirati v mehaničnih strokah,³⁷ potem vidimo, da je samo iz Maribora prišlo 26 bodočih strojnikov in mehnikov, ki so bili uporabni tudi v industriji. (Vsiljuje se misel, da je razvijajoča se industrija pomagala pri usmerjanju mladine v mornarico, da bi, po odsluženju prostovoljne vojaške obveze, dobila dobro izšolan in izvežban srednetehnični, predvsem strojni kader. Tega so rabili tudi vojni arsenali in druge ladjedelnice, zato je bil marsikateri Mariborčan kasneje usmerjen tudi tja.) Podoficirjev palube je bilo v tem času 14, kar pomeni 8 več kot v času prejšnje administracije.³⁸ Zato pa se zmanjša število podoficirjev drugih strok, kajti beležimo lahko le še po enega podoficirja krmarske stroke, provianta³⁹ in pa mornarja, ki se je razvil v strojnega mojstra arsenala.⁴⁰ Torej je v času Daublebskega prišlo iz Maribora 43 podoficirjev, ali še enkrat več kot v času Tegethoffove administracije. Spričo gradnje nove vojne mornarice je to popolnoma razumljivo, saj podoben pojav srečamo po vsej Sloveniji.

'' Iz obdobja Daublebskega lahko za Maribor potegnemo sledeče zaključke: 1. V vojno mornarico je odšlo skupaj 64 bodočih mornariških starešin, kar pomeni povprečno po tri na leto. 2. V vsem obdobju opazamo med Slovenci neverjetno visoko število napredovanj. Povprečno pride po en slovenski starešina na štiri mornarje našega rodu. To velja tudi za Maribor, pomeni pa, da je odšlo v tem času v vojno mornarico najmanj 320 mariborskih mladeničev. K vsem tem je treba dodati še v Trstu šolana kadeta trgovske mornarice Petra Delaka in Antona šprajca in najmanj kakih 20 mornarjev na trgovskih ladjah in uradnikov v ladjarskih družbah. To daje za celotno administrativno obdobje Daublebskega najmanj 350 mariborskih pomorščakov, ali povprečno 17,5 na leto. Podatek kaže, da je povprečje pre-

³⁵ Qua. liste 39/954.

³⁶ Vodnik strojne stroke Boštjan Ogrizek (EPI 4/147), nižji vodniki Alojz Erjavičnik (Mgbb. 1902—1918/1909-7/444), Anton Osirnik (Mgbb. 228 m 238), Avgust Maria Remm (Mgbb. 236 m 187); naredniki: Hubert Tambour (Mgbb. 362 m 137), Karl Schedl (isti vir 244 m 5), Oton Franc Rudež-Baumgartner (isti vir 282 m 151), Ivan Lazaruk (isti vir 313 m 7), Ivan Breznik (isti vir 330 m 292), Jožef Dominik ali Dominik (isti vir 367 m 157), Ferdinand Simmerl (EBP 3) in Ziga Sobotka (Mgbb. 1902—1918/1902-1/491); podnaredniki: Karl Kufschmied (isti vir 187 m 111), Franc Vodošek (isti vir 273 m 291), Miroslav Martinec (isti vir 341 m 89), Franc Temerl (Mgbb. 343 m 19), Franc Roškar (isti vir 370 m 57) in Jožef Stackl (isti vir 386 m 132).

³⁷ Podoficirji artilerijske stroke: Štabni vodnik artilerijske stroke Rudolf Tinauer (Gbb. Kr. Mar. 2394); naredniki: Jožef Erhart (Mgbb. 234 m 75), Ivan Golob (isti vir 334 m 223), Ivan Fras (Mgbb. 335 m 73), Henrik Schneider (isti vir 370 m 153); Podnaredniki: Henrik Kadrnka (isti vir 49 m 1804), Ludvik Klöpfer (isti vir 242 m 726) in Rudolf Mikuš (isti vir 304 m 91).

³⁸ Podoficirji palube: Nižji vodnik palube Vinko Stepišnik (Mgbb. 310 m 23); narednika Matej Habjančič (Mgbb. 310 m 237) in Franc Kos (isti vir 329 m 117); podnarednika Jožef Deutschmann (isti vir 249 m 5) in Ferdinand Heinzl (isti vir 302 m 289); nižji podnaredniki: Rihard Stiplovšek (isti vir 273 m 110), Franc Pučko (isti vir 320 m 291), Rudolf Czerny (isti vir 338 m 277), Adolf Jäger (isti vir 247 m 139), Jožef Vrenko (isti vir 348 m 159) in EPI 4/132), Anton Kadlec (isti vir 239 m 1918), Robert Karmel (isti vir 384 m 6), Jožef Jäger (isti vir 247 m 145) in Miroslav Zidar (isti vir 351 m 161).

³⁹ Podoficir krmarske stroke Rudolf Pešorn (Mgbb. 385 m 385 — 147), nižji podnarednik, podoficir provianta narednik-vodnik Just Kirchgessner (isti vir 352 m 190).

⁴⁰ Mojster arsenala je postal Gottfried Jüptner, mornar prostovoljec z obveznostjo 12 let (EPI 5/J 1).

cej naraslo in da se je Maribor tako v vojnopomorskem kakor v trgovsko-pomorskem personalu lepo uveljavil.

Že številke, ki smo jih navedli doslej pomenijo mnogo, saj lahko rečemo, da se je od leta 1821 do konca leta 1902 zbralo v mornaricah okoli 880 Mariborčanov in od tega samo 30 takih, ki jih ne moremo imeti za prostovoljce. V romantičnem stoletju, kakršno je bilo XIX. so iskali morda avanture, nova spoznanja in dolgotrajna potovanja, ki so jih obljubljali propagatorji vojnega pomorstva po Slovenskem, predvsem furmani. Gotovo pa so iskali tudi dolgotrajno garantirano zaposlitev, ki je trajala kolikor je trajala podpisana službena obveza. In ker je mornarica poskušala svojim odpuščenim ljudem najti zaposlitev kjerkoli na kopnem, je to število Mariborčanov gotovo razumljivo.

Imamo pa vso pravico domnevati, da se bo končno število mariborskih pomorščakov tega razdobja še povečalo. Predvsem je treba poudariti, da personalni viri niso v celoti ohranjeni. Za obdobje od leta 1812 do 1848 so precej fragmentarni. Precej podobno je stanje personalnih virov Tegetthoffove administracije. Veliki strateg in zmagovalec pri Helgolandu in pri Visu ni imel birokratskih sposobnosti. Cenijo, da se je zgubila okrogla četrtnina personalnih virov njegovega časa. Von Spaunovi reformi pripisujejo vsaj 15 % izgubljenih virov za leta od 1892 do 1902. Da bi dopolnili vrzeli, bi morali pregledati vso dokumentacijo mornariških bolnic in okrevališč od Benetk preko Trsta do Reke in Budve in poiskati manjkajoče podatke med bolniškimi listi. Tega gradiva pa je toliko, da bi tak pregled terjal delo večje ekipe, ki bi trajalo nekaj let. Na podlagi posameznih pregledanih fasciklov cenim, da bi dobili še vsaj 150 do 180 Mariborčanov, predvsem pa najbrž vse tiste, ki so se prijaviili v letu 1849, ki jih v obstoječih virih pogrešamo.

Veliko težav nam dela zadnje administrativno obdobje. Von Spaun si je zamislil zgleden pregled personalnih aktov in sposobnosti posameznikov. Admiral Haus je tedanjo personalno administracijo visoko cenil in ji ni ničesar dodal. Težave pa so v tem, da je Avstrija med leti 1924 in 1927 predala vse vojaške personalne dokumente, ki so nastali med leti 1902 in 1918, državam naslednicam. Vsi dokumenti, ki so bili izročeni Jugoslaviji, so se med drugo svetovno vojno izgubili, tisti pa, ki so bili izročeni Italiji — med njimi so dokumenti štajercev, ki so se po prvi svetovni vojni odločili živeti v Trstu, Istri in Zadru — niso dostopni za javnost. Seznami izročeni dokumentov, ki so ostali v vojnem arhivu na Dunaju, pa so tako neenotno sestavljeni, da ni mogoče rekonstruirati popolnega števila naših ljudi, še manj pa njihovih činov in položajev. Iz poskusov, ki sem jih opravil deloma na Dunaju, deloma v Piranu in ki sem jih dopolnil s terenskimi podatki, pa sem prišel do rezultatov, ki so najbrž zelo blizu resničnemu stanju.

Enostransko pa moramo — če hočemo zvedeti kaj več — ločiti zadnjo administrativno dobo na dve krajši razdobji tj. do leta 1910 in od leta 1911 do 1918. Med prvo svetovno vojno je služilo v mornarici najmanj 36 podoficirjev, ki so se prijaviili med leti 1903 in 1910. V istem času je služilo tudi 7 mariborskih oficirjev in uradnikov, ki so se izšolali v času Daublebskega. Dodati moramo enega oficirja in enega uradnika, ki sta začela svoji službi leta 1903 in 1904. Skupaj je bilo torej med leti 1903 in 1910 45 mariborskih starešin. Ker je to čas, ko napreduje vsak četrti slovenski mornar, sodim, da je bilo v omenjenih letih odpuščenih vsaj 135 mariborskih mornarjev, ki bi jih morali najti v nepopolno izdelanih seznamih vrnjenih dokumentov. Toda to bo posel, ki bo zahteval preverjanje po matičnih knjigah, kar pa bo zelo težko.

Tako nam ostane še 17 oficirjev in uradnikov, ki so nastopili službo po letu 1910, in pa 102 podoficirja, ki sta nastopila v istem času. Od 6 navtičnih oficirjev so trije dosegli čin poročnika fregate, dva sta postala pomorska zastavnika, zadnji je ostal na stopnji kadeta.⁴¹ Poleg teh smo imeli 4 zdravstvene oficirje, ki so bili leta 1918 odpuščeni kot sanitetni polkovniki oz. zdravniki bojne ladje. To so bili dr. Friderik Vrečko, dr. Ivan Fras, dr. Josip Majcen in dr. Valter Thalmann.⁴² Med tehničnim kadrom je Teodor Weichmann dosegel stopnjo ladjedelskega inženirja 1. reda, Jožef Suške pa 2. reda.⁴³ Inženir Gabrijel Majcen je zapustil službo še pred prvo svetovno vojno in se kot mornariški inženir konstruktor uveljavil v Londonu.⁴⁴ Med uradnike mornarice spadajo še Vincenc Leskovec, ki je bil odpuščen kot vodja strojnega pogona, Franc Vahta in Franc Zadnik, ki sta se iz podoficirjev razvila v strojna oficirja-uradnika na stopnjo vodje stroja tj. v rang podporočnika.⁴⁵ Končno spada v to vrsto še Božena Serneč, učiteljica v mornariški šoli, ki je bila penzionirana leta 1917.⁴⁶

Intendantskih, administrativnih, sodnih, dušebrižnih oficirjev in uradnikov ter gažistov iz Maribora v tem času ne srečujemo. Je pa tu že omejeno število 102 podoficirjev, ki so se skupaj s prej navedenimi 36, borili ves čas prve svetovne vojne. Če vseh 138 razporedimo po strokah, dobimo naslednjo sliko: število strojnih podoficirjev je naraslo na 43. Prišteti jim je treba 9 artileristov, 1 torpedista, 9 električarjev in 7 strojnih delavcev arsenala v rangu podoficirjev. V ostalih strokah najdemo 19 podoficirjev palube, 7 krmarjev, tri veziste in enega sanitejca. Za ostalih 39 podoficirjev obstoječi sezname ne navajajo strok. Toda že podatek, da je polovica mariborskih podoficirjev služila v tehničnih poklicih mornarice, pomeni, da so bili gotovo usmerjeni v določeno tehnično šolanje ali prakso in da je bila med njihovimi usmerjevalci nedvomno tudi industrija.⁴⁷

⁴¹ Poročniki fregate: Fiala Anton (Gtbl. Kr. Mar. 359), Ivan Karl Pach (isti vir 702) in Karl Hugo Košak (isti vir 70); zastavnika bojne ladje Hans Schimm (Qua. liste 205/4988) in Vilibald Rath (isti vir 187/4567); kadet Pavel Kroath (Gtbl. Kr. Mar. 537). Leta 1904 je nastopil službo kasnejši poročnik bojne ladje Rudolf Becker (Mgbbl. Abschrift 1. fasc.).

⁴² Za zdravnike: Terenski podatki Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« v Piranu in Marine Almannach 1918.

⁴³ Qua. liste 246/6127 in 231/5644.

⁴⁴ Za ing. Majcna prim. terenske podatke v Pomorskem muzeju v Piranu.

⁴⁵ Ver. Jug. in sicer v seznamih oficirjev in uradnikov.

⁴⁶ Mgbbl. Abschrift 4/1903—1917.

⁴⁷ Vse omenjene podoficirje vsebuje Ver. Jug. po posameznih letih vstopa v mornarico. V primerih mornariških vajencev, to ni navedeno, ker so imeli za vstop dan, ko je vaješka doba prenehala. Strani tega seznama niso numerirane. Fotokopija je v Pomorskem muzeju v Piranu. Tu podajam seznam po strokah. Strojni podoficirji: Vodja strojnega pogona (rang kapetana) Vinko Leskovec; štabni vodje stroja (rang poročnika) Gvido Kaufmann, Jakob Gantar in Adolf Cervenc ali Cervene; strojni vodje (rang podporočnika) Franc Zadnik in Franc Vahta; Naredniki: Franc Landl, Rudolf Adamovski, Aleksander von Metz, Albin Grizovnik, Franc Voniš, Karl Anton Stopejnik, Rihard Jožef Kaiser, Ivan Friš, Ferdinand Kranjc, Mihael Sterling, Jakob Drobnič, Avgust Mihalek, Maks Gsellmann, Pavel Merhar, Herbert Čeh, Ernest Kanzler, Lambert Brihta in Ivan Mihorko (poleg teh so še trije, ki jim ni mogoče prebrati imena); Podnaredniki: Jurij Hriberšek, Ivan Zadnik, Avgust Lortj, Vinko Štraus, Jurij Bogatič, Karl Grizovnik, Andrej Lovrec, Franc Lipič, Maks Kranjc, Karl Samide in Konrad Eker; nižji podnaredniki: Karl Stark, Franc Lešnik, Pavel Lederer, Franc Voh, Maks Pivec in Jožef Dobler. Artilerijska stroka: Podnaredniki: Rupert Pečar, Leopold Rajtmajer in Friderik Köhle; nižji podnaredniki: Herbert Bračič, Franc Mihelič, Rihard Domnik, Edmond Ramič, Jožef Zechtl, Otmar Schutta, Mihael Stampfer in Ludvik Konec. Torpedist: Narednik Mihael Vehovar. Palubna stroka: Vodniki Maks Berger, Wolfgang Czerveny in Rajmond Dornik; narednika: Jožef Janež in Viktor Crmko; podnaredniki: Franc Pivec, Martin Kurbus, Franc Lehrner, Franc Petrovič, Rupert Lintner, Ludvik Obersne ali Obersnu, Albin Hirt in še eden, ki mu imena ni mogoče razbrati; nižji podnaredniki: Avgust Felber, Rudolf Grill, Izidor Fischer, Franc Steimnetz, Alojz Erjavčič in Franc Kluge; Strojni delavci arsenala: Miroslav Petek, Franc Blejec, Gregor Toplak, Ivan Holzknecht, Viktor Grossmann, Franc Hrstnik in Karl Martini; elektro-stroka: štabna vodja elektro-stroke (rang nadporočnika) Jakob Mahler in Karl Franz; Vodja elektro-stroke (rang podporočnika) Engelbert Hann; narednika Norbert Retušnik in Ivan Sorsak; podnarednika Rudolf Schranke in Alojz Zadnik ml.; nižja podnarednika Ivan Jakovič in Edvard Stepišnik; vezisti: vodnik telegrafске stroke Rupert Lautner, narednik telegrafске stroke Anton Czerveny in podnarednik telegrafске stroke Karl Kašman; sanitejec: vodnik sanitetne stroke Valter Kolman; podoficirji, ki jim sezname ne navajajo stroke: Viktor Jug, Leopold Domnik, Emil Boc, Friderik Stepišnik, Alojz Wusser, Franc Piančič, Karl Friz, Pavel Kaiser, Franc Rižner, Henrik Kokolj, Anton Kaiser, Rudolf Dokl, Rihard Kugler, Maks Weitribba, Avguštín Šketrovič, Anton Einicher, Anton Golob, Rudolf Peter Tinauer, Ivan Gaborščik, Oton Ruckner, Alojz Perbinek, Konrad Denk, Karl Hauser, Franc Spelec, Stefan Robar, Ivan Karner, Ivan Berger, Albin Laštaher, Henrik Nipič, Valter Thalmann ml., Franc Adamovski, Franc Kindermann, Karl Gossarek, Ivan Vehovski in Peter Veiss.

Podobno kot za prejšnja obdobja bi morali ugotoviti še število mornarjev prostovoljcev, ki niso napredovali. Toda tu nimamo več nikakih osnov za izračunavanje, ker so viri tako raztreseni po raznih državah, seznami pa tako nepopolno izdelani, da ni mogoča skoraj nikakršna primerjava. Poskus takšne primerjave za Gorenjsko in Koroško, kjer je stanje virov nekoliko boljše, nam pove, da sta napredovala v starešine dva od treh prostovoljcev tistih krajev, kar je sicer možno, vendar pušča določene dvome. Po zelo previdni oceni bi lahko za Mariborčane rekli, da je v zadnjih letih Avstrije prišel pri njih po en starešina na enega mornarja. To bi Maribor razporedilo v isto vrsto z Grazem in Celovcem. Verjetno je torej, da je taka ocena če že ne popolnoma resnična vsaj blizu resnice. To bi dalo nadaljnih 130 do 150 mornarjev prostovoljcev. Ker so bile zahteve mornarice vedno večje in ker so imeli mariborski fantje veliko smisla za tehniko, je povsem možno, da je takšna ocena v skladu z njihovimi sposobnostmi.

Ako sedaj seštejemo dobljene podatke za posamezna administrativna obdobja, dobimo rezultat, ki pravzaprav preseneča. V Mariboru se je od leta 1821 do 1918, torej v 97 letih priglasilo v mornarico najmanj okoli 1300 pomorščakov. Gotovo to ni dokončni rezultat, kajti — kakor rečeno — je izpubljenih virov precej, seznami udeležencev prve svetovne vojne pa zelo nepopolni. Pregledi drugotnih virov bodo število mariborskih pomorščakov nedvomno znatno povečali. Če vzamemo doslej ugotovljeno število kot celoto, znaša letno povprečje mariborskih mornarjev, podoficirjev, oficirjev in uradnikov nekaj več kot 13. To pa ni malo. Morda bi mogli reči, da je dal Maribor malo oficirjev in uradnikov, vendar trije admirali, dva kapetana bojne ladje, trije kapetani korvete, dva višja mornariška komisarja, štiri komisarji 1. in 2. reda, osem zdravnikov, med katerimi je bilo pet polkovnikov in trije majorji, pet ladjedelskih in en višji strojni inženir, en profesor akademije v rangu polkovnika, pomeni 30 ljudi na zelo odgovornih položajih. Poleg tega ima Maribor tedaj tudi kakih 6 ali 7 kapitanov dolge plovbe v trgovski mornarici, ki jih je treba na vsak način prišteti k tistim, ki so bili odgovorni za ljudi, ki so jim poveljevali in za material, ki so ga prevažali.

Mislim, da so te številke za mesto kot je Maribor dovolj zgovorne. S tem ne mislim reči, da Maribor v visokem mornariškem kadru prednjači med vsemi slovenskimi mesti, ker je verjetno Celje po številu visokega kadra pred njim, vendar je število srednjega in nižjega kadra tako visoko, da nas resnično začudi, še posebno glede na tehnično usmerjenost v zadnjih desetletjih Avstroogrške.

Leto 1918 je pomenilo po eni strani osvoboditev velikega dela slovenskega naroda izpod dvojne monarhije, po drugi strani pa začetek četrstoletne tragedije Primorske in pa drame odrezanosti jedra Slovenije od morja. V takšnem položaju ni čudno, če je zanimanje za mornarico nekoliko upadlo. K temu je pripomogel tudi nov način rekrutiranja. Prostovoljski mornariški kader so bili odslej samo bodoči oficirji in podoficirji, ki so se odločili za takšno ali drugačno pomorsko šolanje. Moštvo mornarice je bilo redno rekrutirano kakor vsi ostali vojaki kopnih rodov vojske. Redne naborne komisije pa so se le redko ozirale na hotenja in želje posameznikov, ki bi se hoteli pridružiti mornariškim enotam — med drugim tudi za morebitno šolanje. Predvsem severni del južne štajerske je bil ob tem zelo prizadet, najbolj pa Maribor.

Jugoslavija je sprejela v svojo mornarico 33 avstrijskih navtičnih oficirjev in kakih 40 strokovnih oficirjev in uradnikov slovenske narodnosti.

Iz Maribora so bili po doslej znanih podatkih trije zdravniki tj. dr. Friderik Vrečko, dr. Ivan Fras in dr. Josip Majcen ter dva kasnejša strokovna kapetana tj. Ivan in Oskar Bezjak. Istočasno je Jugoslavija sprejela okoli 200 slovenskih podoficirjev, med katerimi pa — vsaj po sedanjem stanju raziskovanj — ne najdemo Mariborčanov. Gotovo je bila tedaj storjena štajercem krivica, kajti po nacionalni zavesti — ki so jo mornariške oblasti terjale — so bili na prav takšni višini kot primorski ali kranjski podoficirji. To in pa dejstvo, da je bil takoj po razpadu Avstroogrške zavzet na severni meji, je v Mariboru nekoliko zavrlo miselne in čustvene zveze z morjem, ki so bile pred vojno zelo močne. Vendar je med leti 1921, ko je bila ustanovljena Vojnopomorska akademija v Dubrovniku, in 1940, ko je bil vpisan zadnji letnik, študiralo vojnopomorske vede vsaj 18 Mariborčanov. Nekateri, kakor na primer Franjo Rustja, so prišli iz Primorske, toda kot gojenci akademije so izhajali iz mariborskih srednjih šol. Prva sta se vpisala Boris Slavik in Josip Černi. Slavik je bil na začetku druge svetovne vojne kapetan korvete. Černi, ki se pa nima za Slovenca, je med vojno dosegel admiralsko stopnjo. Iz Maribora sta bila poskusna pilota hidroaviacije poročnika fregate Gvidon Voh in Stanko Jamšek, ki sta izgubila življenje v nesrečah s hidroavioni, prvi 21. oktobra 1931 pri Divuljah, drugi 17. aprila 1935 pri Selcih v Hrvaškem Primorju. Prav tako je prišel iz Maribora kapetan korvete Vladimir Podlesnik, ki je kasneje študiral radiotehniko in postal polkovnik radio-stroke. Iz mariborskih šol so prišli poročniki bojne ladje Adolf Menčak (ali Menček), Ivo Rebula, Emil Rayer, Ernest Kopriva, Franc Prelog, rojen v Framu, Srečko Rojs, rojen v Lovrencu na Pohorju, Franc Dolinšek, Ladislav Lah, Alojzij Plantan, Igor Beran, poročnik fregate Branko Pečovnik in poročnika korvete Franjo Rustja in Radko Pečovnik. Posebne omembe je vreden hidroletelec Igor Beran, ki je junaško padel v drugi svetovni vojni kot zavezniški pilot, ko je usmeril svoje poškodovano letalo naravnost v stavbo nemškega štaba na otoku Kreti. Nekaj dni pred tem so predstavniki kraljeve vojske v Egiptu razpravljali o njegovi obsodbi smrti, ker je jasno zahteval, da bi se borili na strani NOV. Za svoje junaško dejanje si je zaslužil najvišje angleško odlikovanje. Branko Pečovnik je padel v partizanih pri svojem topu 3. novembra 1943. Junaško se je držal Srečko Rojs, tako v nemškem ujetništvu, kakor po vrnitvi (izpuščen je bil zaradi bolezni na pljučih) v partizanskih enotah na Pohorju. Radko Pečovnik je s svojo obveščevalno dejavnostjo v Trstu, kjer je bil vodja obveščevalne skupine Mornariške grupe IX. korpusa, napravil NOV na Primorskem neprecenljive usluge. Franjo Rustja, ki se je vključil v organizacije OF že leta 1941, je po vrnitvi iz ujetniškega taborišča v Gonarsu odšel v partizane. V narodnoosvobodilni borbi je opravil pot od navadnega borca v Tomšičevi in Gradnikovi brigadi do načelnika operativnega odseka IX. korpusa. Po vojni se je vrnil v mornarico, kjer je končno dosegel čin viceadmirala. Ivo Rebula se je boril na IV. pomorskem obalnem sektorju v Dalmaciji. Kasneje so ga zahtevali v partizansko aviacijo, kjer je opravil svojo dolžnost narodnjaka in oficirja.

Med mariborske oficirje, ki so začeli svojo kariero v stari Jugoslaviji, prištevamo dalje dva zdravnika. Dr. Ivan Koprivnik, po činu sanitetni polkovnik, je umrl v nemških zaporih v Mariboru. Po strahovitem mučenju je leta 1942 napravil samomor. Dr. Franjo Vizjak, po činu sanitetni podpolkovnik, je vojno preživel in kasneje deloval kot zdravnik v rodnem mestu. Končno imamo še štiri oficirje drugih strok. Srečko Volfcetel je stopil v mornarico kot podoficir leta 1921. Do leta 1935 je napredoval v majorja strojne stroke. Iz podoficirskih vrst se je razvil poročnik torpedne stroke

Jože Semelbauer, ki je študiral na Brodarski šoli v šibeniku. Položaj oficirjev so imeli tudi civilni uradniki mornarice. Tak je bil Drago Poljanec, uradnik VIII. položajne grupe, ki se je bavil s kartografijo. Iz Maribora je bil še strokovni podpolkovnik Jurij Pregel, ki je bil likvidiran leta 1945 iz pisca te razprave neznanih razlogov.⁴⁸ V dvajsetih letih je prišlo torej v jugoslovansko mornarico 24 mariborskih oficirjev in uradnikov. Enako število smo srečali v zadnjem razdobju Avstrije. To je zgovoren dokaz, da je mesto ohranilo svojo pomorsko tradicijo. Gotovo je, da bi jih srečali še več, če meščani Maribora ne bi občutili odrezanost od morja, saj se niso mogli popolnoma vključiti na nove — za Slovenijo dolge in nenaravne — poti proti šibeniku, Dubrovniku in Kotoru.

Težje je vprašanje podoficirjev. Viri so izgubljeni, uradni listi oz. spiski napredovanj ne navajajo kraja rojstva ali pristojnosti, terenski podatki pa so žal še nepopolni. Po pripovedovanju nekaterih preživelih, so mariborske tovarne med obema vojnama in po drugi svetovni vojni zaposlile nad 300 mornariških strojnih podoficirjev in neredke podoficirje elektro-stroke. Število je prav gotovo pretirano, najbrž je tudi res, da se je večina zaposlenih priselila od drugod. Na terenskih obhodih smo jih zabeležili kakih 80, našli in popisali pa le 15. Vsi so se šolali na Strojni šoli mornarice v Kumboru.⁴⁹ Edina izjema je Ivan Majer, ki se je v Divuljah usposobil za letalca.⁵⁰

Nekateri Mariborčani so med obema vojnama študirali na trgovsko pomorskih šolah. Moramo reči, da so bili pravzaprav stalno prisotni v pomorskem šolstvu. Tako so se na navtičnem oddelku v Bakru šolali Drago Slav Tomažič, Franjo Marušič, Ivan Zemljč in Franjo Jurkovič v Mariboru živeči Primorec. Na strojnem oddelku iste šole je leta 1933 maturiral Valter Vogler. O prvih štirih nimamo drugih poročil. Vogler se je po maturi zaposlil. Leta 1937 je opravil izpit za strojnika 3. reda, kar pomeni, da je plul najmanj dve leti. Na Pomorski šoli v Kotoru je maturiral leta 1934 Baldomir Podgornik, sin tedanjega limbuškega učitelja. Rojen je bil v Gornji Trebuši na Primorskem. Po prvi svetovni vojni se je z družino izselil. Tako se je zgodilo, da je v pomorsko šolo odšel iz Maribora. Podgornik se je razvil v uspešnega kapitana dolge plovbe, prvega poveljnika Splošne plovbe in kasneje predstavnika našega pomorstva na Japonskem.⁵¹ Ne vemo, kje se je šolal leta 1937 usposobljen poročnik trgovske mornarice Viktor šoštarič.⁵² Isto velja za leta 1934 usposobljenega strojnika trgovske mornarice Josipa Klavška. Enak je tudi primer strojnika trgovske mornarice Rudolfa Lebana, ki je bil usposobljen leta 1938.⁵³ Leta 1937 je na Trgovsko pomorski šoli v Dubrovniku diplomiral že imenovani vojni pomorščak Srečo Volfcetel. V trgovski mornarici si je za stroko izbral navtiko. Morda sta tudi prej imenovana primera prišla iz vojne mornarice. Da je bilo to možno, dokazujejo trije radiotelegrafisti vojne mornarice, ki so se s spričevali vojnopomorskih šol in potrdili svojih komand zaposlili v trgovski mornarici. To so bili Ferdinand Angel, Franjo Penko in Rudolf Sigulin. Isto velja za strojnika 3. reda Jožeta Kokota (1932) in Jožeta Klavška (1934).^{53a}

⁴⁸ Ranglista ukaznog osoblja kraljevske mornarice na dan 6. aprila 1941 godine. Sastavio René Podhorski. Zürich 1970 in Ukazno osoblje kraljevske mornarice, koje na dan 6. aprila 1941 nije više bilo u aktivnoj službi. Sastavio René Podhorski. Zürich 1972. Dalje Terenski podatki Pomorskega muzeja v Piranu.

⁴⁹ Vodnika Franc Gradišnik, sicer rojen v Grazu in Maks Skralovnik; narednik-vodnik Ivan Felzer; narednika Rajko Pavalec in Gustav Slemenšek; podnaredniki Jože Vizovišek, Viktor Gašperšič, Franc Mestinjsek, sicer rojen v Boznu in Vili Verglez; dalje Josip Kokot, Rudolf Sigulin, Anton Brumen in Angel Ferdinand, ki so se kasneje usposobili za strojnike trgovske mornarice. Prim. Terenski podatki Pomorskega muzeja v Piranu.

⁵⁰ Terenski podatki Pomorskega muzeja v Piranu.

⁵¹ (Zbornik) 10 let Višje pomorske šole Piran, Portorož 1970.

⁵² Godišnjak pomorstva 11—12. Beograd 1939, str. 199.

⁵³ Prav tam.

^{53a} Prav tam.

Vsekakor nam ti podatki pričajo, da je Maribor med obema vojnama prispeval svoj — čeprav majhen — delež pomorščakov. Tako se je ohranila kontinuiteta in — čeprav nekoliko zbledela — tradicija. Ko pa govorimo o pomorski tradiciji na Slovenskem, govorimo dejansko o borbeni tradiciji. Naši mornarji so se že pod Avstrijo zavedali, da je treba braniti Jadran pred naraščajočim italijanskim imperializmom, ki je postajal nevarnejši od tako imenovanega »manjšega zla«, ki ga je predstavljala prav tako imperialistična Avstroogrska. Med obema vojnama so naši fantje odhajali v mornarico med drugim tudi zaradi slutnje boja proti fašizmu za osvoboditev Primorske in Istre. Boja, kakor so si ga zamišljali, sicer niso doživeli, pritegnila pa jih je narodnoosvobodilna vojna. Tako vemo, da se je večina mariborskih oficirjev in podoficirjev mornarice znašla v vrstah OF, v uničevalnih taboriščih v Nemčiji, a tudi v vrstah štajerskih partizanskih enot. Na samem morju oz. direktno za morje pa so se v vrstah mornarice NOVJ borili Ivan Fideršček, Oton Herman in Ratko Kosmač poleg že prej imenovanih oficirjev.

Tradicijo so naši oficirji in podoficirji prenesli tudi v povojno obdobje. Nova Jugoslavija jih je pritegnila s svojo napredno revolucionarno usmerjenostjo. Tako je Radko Pečovnik kot pilot luke v Kopru še posebej pripomogel k razvoju slovenskega pomorstva.

Toda morje je vleko tudi povojno mariborsko mladino. Novo ustanovljena srednja pomorska šola v Piranu je med svoje dijake sprejela tudi prve mariborske dijake. Žal nimamo točnih podatkov o njihovem številu. Podatki višje pomorske šole v Portorožu navajajo do leta 1974 kar 62 diplomiranih štajerskih navtikov in strojnikov. Med njimi je bilo 11 navtikov in 8 strojnikov iz Maribora. Torej več kot 30 % vseh štajerskih diplomiranih pomorščakov prihaja iz Maribora.⁵⁴ Na osnovi podatkov višje pomorske šole sodim, da jih je na srednji maturiralo kakih 40. Vendar bo treba ta podatek še preveriti. Toda kot strokovni sodelavec edinega našega ladjarja lahko rečem naslednje: današnji mariborski kapitani sodijo med dobre poveljnike naših ladij. Enako izjavljajo strokovni delavci o potencialnih mariborskih kapitanih, ki se že kažejo na ladjah v vseh svojih sposobnostih. Če lahko sodim prejšnje mariborske pomorščake po današnjih, potem moram reči, da je bil mariborski pomorski kader resnično dober kader. O tem pričajo uspehi, ki sem jih tukaj navedel. Zato dovolite, da zaključim nekoliko aktivistično. Po vsem, kar sem lahko ugotovil in spremljal, je dejstvo, da je bil Maribor od začetka tretjega desetletja XIX. stoletja s svojimi ljudmi stalno prisoten na morju. Po številu kadra lahko rečem, da je bil resnično mesto pomorščakov. To tradicijo je Maribor ohranil do danes, dobro bi bilo, ko bi jo ohranil tudi v bodoče, da bi se torej čimbolj in čimtesneje povezal z morjem, med drugim tudi z usmerjanjem svoje mladine v pomorske poklice.*

*SEZNAM KRATIC UPORABLJENIH VIROV

Vsi originalni viri, ki sem jih uporabil za to razpravo so v mornariškem oddelku Vojnega arhiva na Dunaju. Österreichisches Kriegsarchiv — Marine archiv — Personalakten. V opombah to oznako opuščam in navajam samo kratice posameznih personalnih skupin virov. Te so:

C. L. — Conduittliste
 EBP — Evidenzblätter der K. u. k. Marine Pensionirten
 EPI — Evidenz der K. u. k. Marine Patental Invaliden
 GBA — Grundbuch der Assentjahrgänge

⁵⁴ (Zbornik) 15 let Višje pomorske šole Piran, Portorož 1975, str. 63—69. Tu so navedeni navtiki Jože Bukovšek, Rudolf Suler, Jože Topolovec, Alojz Duh, Marko Turšič, Jožef Vidic, Igor Drinkovič, Maksimilijan Pišec, Viljem Nemeč, Marijan Verglez, Darijan Jagnjič, Nikolaj Jamnik. Med diplomiranimi strojniki so prišli iz Maribora: Milan Zega, Radko Božič, Ljubo Terglec, Vojko Hrast, Helmut Cvikl, Slavko Pinterič, Rajko Zorijan in Martin Lesar.

- Gbbl. Kr. Mar. — Grundbuchblätter der K. u. k. Kriegsmarine
 Gbbl. O. u. B. — Grundbuchblätter der K. u. k. Marine Offiziere und Beamte
 Gb. d. Dampfmachinisten — Grundbuch der K. u. k. Kriegsmarine Dampfmachinisten
 Gb. d. Marinediener — Grundbuch der Marinediener
 Gb. d. Ärzte — Grundbuch der Ärzte
 Gb. d. Marineschulcompagnie — Grundbuch der K. u. k. Marineschulcompagnie in Triest
 Gb. Mar. Off. — Grundbuch der K. u. k. Marine Offiziere und Beamte
 Gb. Pensionirten — Grundbuch der Marine Pensionirten
 Gb. Isolierten — Grundbuch der Marine Isolierten
 Isolierten — Grundbuch der Marine Isolierten
 K. L. Vsch. — Konduitleiste Verschiedene
 Kom. Gbbl. — Grundbuchblätter der K. u. k. Marine Kommandierte
 Matricola — Matricola degli aspiranti e allievi del Collegio di Marina 1811—1848 in Venezia
 Mgbbl. — Mannschaftgrundbuchblätter, ki se deli na tri serije. Prva še posebej na Z/C — Zeugs-korpp; M/C — Matrosenkorpp; Fl — Flottille
 Österreich. Landsturm — Grundbuchblätter der Österreichisches Landsturm — Marine
 Protocollo — Protocollo matricola della cesarea regia Marina
 Qua. liste — Qualificationslisten der K. u. k. Kriegsmarine Offiziere und Beamte
 Seearsen. Gbbl. — Grundbuchblätter der K. u. k. Kriegsmarine Seearsenal in Pola (vsebuje pa tudi dokumente delavcev beneškega arsenala)
 SIA — Samt Index der Ärzte
 Ver. Jug. — Verzeichniss über die abgeführte Personaldokumente Jugoslawischer Staatsbürger
 Ver. It. — Verzeichniss über die abgeführte Personaldokumente Italienischer Staatsbürger
- Številke pomenijo uporabljeno knjigo ali fascikel, številko dokumenta in v posameznih primerih letnice.

Zusammenfassung

MARIBOR — STADT DER SEEFÄHRER

In der Einführung wird festgestellt, daß für die Geschichtsforschung in der Nachkriegszeit viel mehr getan wurde als in der ganzen Zeit zuvor. In die Forschungen wurde auch die ältere und jüngere Geschichte der slowenischen Marine einbezogen, vor allem die Kaderngeschichte der Kriegs- und Handelsmarine.

Die ersten, aus Maribor stammenden Seefahrer, die uns bekannt sind, waren jugendliche Gesetzverletzer, die von der österreichischen Gendarmarie zu den Marinestützpunkten gebracht wurden, wo sie sich »freiwillig« für 16 Jahre zum Dienst in der Marine verpflichteten (1821—1848). Diese Jungen bewährten sich recht gut, einige von ihnen wurden sogar zu Offizieren verschiedener Spezialgebiete befördert. Ihnen haben sich dann noch wirkliche Freiwillige angeschlossen, die ebenfalls befördert wurden. Schon in diesem ersten Zeitabschnitt begegnen uns unter ihnen auch höhere Artillerie- und Marineinfanterieoffiziere sowie höhere Intendanturbeamte.

Der zweite Zeitabschnitt (1849—1868) bedeutet für Maribor, hinsichtlich der Seefahrtskader, eine wahre Entdeckung. Damals hatten fünf nautische Offiziere die Kriegsseefahrtschule abgeschlossen, unter ihnen der spätere Vizeadmiral Wilhelm Tegetthoff. In dieser Zeit gibt es in Maribor zahlreiche Unteroffiziere der Kriegsmarine. Festgesetzt wurden rund 170. Zusammen mit Offizieren und Beamten werden ungefähr 200 neue Seefahrer aus Maribor registriert, unter denen sich auch zwei Ärzte, ein Verwaltungsbeamter und ein Maschineningenieur befinden.

Der nach der Administration Tegetthoffs benannte dritte Zeitabschnitt (1869—1882) bedeutete eine inhaltliche Vertiefung der Ausbildung der neuen Offizierskader sowie eine Förderung des Unteroffizierskaders. Bedingt wurden diese Maßnahmen durch Tegetthoffs neue, in der Schlacht bei Helgoland (1864) und bei Vis (1866) verwendete Strategie und Taktik. In dieser Zeit gibt es drei qualifizierte Offiziere aus Maribor, von denen zwei zu höheren Offizieren — Nautikern — befördert wurden. In der Zeit Tegetthoffs gab es in Maribor 22 Marineoffiziere und -unteroffiziere. Insgesamt sind damals 154 Männer aus dieser Stadt zur Kriegsmarine gegangen. Das ist auch die Zeit, in der wir die ersten Kapitäne der Hochseeschiffahrt finden: Aleksander Weigel, Ivan Kozpel und Henrik Kramar.

Im vierten Zeitabschnitt (1883—1902), den der Admiral Maksimilijan Daublebsky von Sterneck durch seine Persönlichkeit beherrschte, schlossen 6 Offiziere ihre Ausbildung als Nautiker der Kriegsmarine ab, unter denen sich auch zwei spätere Admirale, der Kontraadmiral Konstantin Radey und der Kontraadmiral Pavel Pahner befanden. Aus den Reihen der Aspiranten kamen zwei Offiziere. Aus dem übrigen Offizierskorps rekrutierten sich in dieser Zeit dreizehn. Zusammen mit den Unteroffizieren gab es in der Zeit Daublebskys 64 aus Maribor stammende vorgesetzte Beamte, zu denen noch mindestens 256 langjährige Freiwillige, rund 20 Matrosen sowie einige Offiziere der Handelsmarine gezählt werden müssen.

Der letzte österreichische Zeitabschnitt (1902—1918), der nach dem damaligen Admiral von Spann benannt wurde, läßt in bezug auf Maribor einiges unklar. Trotz mangelhaften Quellenmaterials konnte festgestellt werden, daß sich in der österreichischen Kriegsflotte 19 Offiziere und Beamte, unter ihnen insgesamt 7 Nautiker, 4 Ärzte, 3 Ingenieure, 5 Spezialisten des Maschinenfachs und eine Lehrerin befanden. In dieser Zeit finden wir 102 Unteroffiziere verschiedener Spezialgebiete, vor allem Maschinisten. Da sie häufig befördert wurden, nimmt man an, daß in dieser Zeit je ein Offizier oder Unteroffizier aus Maribor auf einen Matrosen kam. Das würde bedeuten, daß während des ersten Weltkrieges ungefähr 300 Männer aus Maribor bei der Marine gedient haben.

Insgesamt haben von 1821 bis 1918 rund 1300 Seefahrer bei der österreichischen Kriegsmarine gedient, unter ihnen drei Admirale, zwei Kapitäne, drei Korvettenkapitäne und mehrere hohe Beamte. Außerdem finden wir wenigstens 6 Kapitäne der Hochseeschiffahrt.

Zur jugoslawischen Kriegsmarine gingen drei Ärzte aus Maribor sowie zwei spätere Kapitäne für Spezialschiffe. Im Jahr 1921 hatten an der Kriegsmarineakademie in Dubrovnik wenigstens 8 Bewerber aus Maribor studiert, von denen zwei den Admiralgrad erreichten, Admiral Josip Černi und der in Triest geborene Vizeadmiral Franjo Rustja. Außer den nautischen Offizieren gibt es in dieser Zeit noch zwei Ärzte und einen Torpedoffizier. Dazu kommen noch rund 80 Unteroffiziere, vorwiegend Maschinisten. In der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen studierten an den Seefahrtsschulen in Bakar, Dubrovnik und Kotor 10 Bürger Maribors, darunter sechs das nautische Fach.

Es muß betont werden, daß während des zweiten Weltkrieges fast alle Mariborer Seefahrer ihre patriotische Pflicht erfüllt haben. Einige von ihnen sind schon im Jahr 1941 zu den Alliierten gefahren oder geflogen, andere haben in den KZ in Deutschland gelitten. Viele von ihnen haben als Partisanen an der dalmatinischen Küste gekämpft, im IX. Korps (Marineeinheit) und in anderen Einheiten der Nationalen Befreiungsarmee.

Abschließend kann gesagt werden, daß in der Zeit von 1821 bis 1945 in Maribor eine Seefahrtstradition geschaffen wurde, die von den am Leben gebliebenen Seeleuten in die Nachkriegszeit übertragen wurde, da aus Maribor noch heute ausgezeichnete Offiziere sowohl der Kriegs- als auch der Handelsmarine kommen. Rund 30 % der steierischen Seefahrer rekrutieren sich noch immer in Maribor, und von ihnen kann behauptet werden, daß sie vorzügliche Seefahrtskader bilden.

Ali ste že poravnali letošnjo članarino za Zgodovinsko društvo za Slovenijo in naročnino na »Zgodovinski časopis«? Storitite to čimprej in olajšajte delo društvenemu odboru in upravi revije!

*
*
*

Ali ste že izpopolnili svojo zbirko starejših letnikov »Zgodovinskega časopisa«? Potem ko je spomladi 1977 izšel ponatis prvega zvezka revije z letnico 1947, je bil septembra 1978 ponatisnjen tudi 17. letnik »Zgodovinskega časopisa« za leto 1963, januarja 1980 pa še 18. letnik »ZC« za leto 1964. Vsi trije ponatise in večina ostalih letnikov revije so na voljo pri upravi revije, na sedežu Zgodovinskega društva za Slovenijo, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12. Podrobne informacije o zalogi in cenah so objavljene v vsaki številki »Zgodovinskega časopisa«.

*
*
*

Opozarjamo tudi na možnost prednaročila na ponatis vseh sedaj razprodanih starejših letnikov »Zgodovinskega časopisa«. Do sedaj so izšli v ponatisu že trije letniki revije: marca 1977 ponatis prvega zvezka z letnico 1947, septembra 1978 ponatis 17. letnika za leto 1963 ter januarja 1980 še ponatis 18. letnika »Zgodovinskega časopisa« za leto 1964.